

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
професору кафедри політології та державного
управління, доктору політичних наук,
проф. БУРДЯК Вірі Іванівні

**Відгук офіційного опонента на дисертацію
Стьопкіна Андрія Олеговича**

**«Механізми та інструменти реалізації європейської політики протидії
дезінформації в умовах гібридної війни», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія», галузь знань
05 «Соціальні та поведінкові науки»**

Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження А. Стьопкіна зумовлена трансформацією сучасного міжнародного безпекового середовища, в якому інформаційний вимір став одним із ключових елементів гібридного протистояння. В умовах російсько-української війни дезінформація набула статусу системного інструменту впливу на політичні процеси, суспільну свідомість і довіру до демократичних інститутів, що актуалізує необхідність комплексного аналізу механізмів її нейтралізації.

Європейський Союз, як наднаціональний актор, опинився перед викликом формування багаторівневої політики протидії дезінформації, яка поєднує нормативно-правові, інституційні, технологічні та комунікаційні інструменти. У цьому контексті дослідження набуває особливого значення, оскільки дозволяє не лише систематизувати європейський досвід, але й визначити можливості його адаптації Україною як державою-кандидатом, що перебуває в умовах інтенсивного інформаційного впливу.

Крім того, актуальність теми посилюється необхідністю осмислення концепту стійкості (resilience) як інтегральної характеристики сучасних демократичних систем, здатних протидіяти гібридним загрозам. Дослідження механізмів та інструментів реалізації політики ЄС у цій сфері має як теоретичну, так і прикладну значущість для розвитку політичної науки, формування стратегічних комунікацій та удосконалення політики інформаційної безпеки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні А. Стьопкіна, можна оцінити як загалом достатньо високий і такий, що відповідає вимогам до наукових робіт рівня доктора філософії.

Передусім, обґрунтованість результатів забезпечується чітко визначеною логікою дослідження, яка відображає взаємозв'язок між метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Заявлена мета – аналіз механізмів та інструментів реалізації європейської політики протидії дезінформації – послідовно реалізується через систему дослідницьких завдань, що охоплюють як теоретико-методологічний, так і прикладний рівні. Це дозволяє говорити про внутрішню узгодженість структури роботи та логічність переходу від постановки проблеми до формулювання висновків.

Методологічна основа дослідження є достатньо репрезентативною та адекватною предмету аналізу. Використання поєднання загальнонаукових (аналіз, синтез, історико-генетичний, діалектичний) та спеціальних методів (порівняльний, кейс-стаді, прогнозування), а також застосування підходів неоінституціоналізму та неофункціоналізму забезпечує багатовимірність дослідження політики протидії дезінформації. Такий методологічний інструментарій дозволяє автору розглядати досліджуване явище як комплексну систему взаємодії інституцій, норм і практик.

Важливим чинником обґрунтованості є також широка та різнопланова джерельна база дослідження, яка включає нормативно-правові акти ЄС, стратегічні документи, аналітичні матеріали, наукові публікації та результати діяльності міжнародних організацій. Це забезпечує належний рівень емпіричної насиченості роботи та дозволяє автору аргументувати власні висновки на основі актуальних даних і практик.

Наукові положення дисертації, зокрема щодо багаторівневого характеру політики ЄС у сфері протидії дезінформації, ролі інституційної взаємодії між ЄС, державами-членами та Україною, а також значення концепту стійкості, є логічно виведеними з проведеного аналізу та узгоджуються з сучасними теоретичними підходами у сфері міжнародних відносин і політичної науки. Висновки дослідження відображають узагальнення отриманих результатів і мають системний характер, що свідчить про їхню достатню аргументованість.

Рекомендації, сформульовані автором, мають прикладне значення та орієнтовані на вдосконалення політики протидії дезінформації, зокрема у контексті адаптації українського досвіду до стандартів ЄС. Вони є логічним продовженням проведеного аналізу та можуть бути використані органами державної влади, освітніми інституціями та структурами громадянського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше:

– обґрунтовано, що результативність європейської політики протидії дезінформації в умовах гібридної війни залежить від спроможності трьох ключових акторів — Європейського Союзу, держав-членів та України як держави-кандидата — вибудовувати багаторівневу, динамічну систему

взаємодії, у межах якої різноманітні механізми та інструменти інтегруються в єдину модель захисту демократичного інформаційного простору. При цьому ЄС формує нормативно-ціннісні рамки та стратегічні орієнтири, держави-члени адаптують їх до власних інституційних і правових контекстів, тоді як Україна імплементує та трансформує ці практики відповідно до умов війни та високої інтенсивності інформаційних загроз. Така синергія наднаціонального, національного та адаптаційного рівнів забезпечує формування стійкої моделі протидії дезінформації, здатної ефективно реагувати на багатовимірні виклики гібридної війни та гарантувати довгострокову інформаційну безпеку на основі демократичних цінностей ЄС.

– із застосуванням методології неоінституціоналізму доведено, що інституційні рамки Європейського Союзу визначають характер і напрям політики держав-членів у сфері протидії дезінформації, забезпечуючи координацію їхніх дій у сфері інформаційної безпеки. Водночас виявлено двовекторний ефект цього процесу: з одного боку — інституційна конвергенція, що проявляється у наближенні національних політик до європейських стандартів, а з іншого — інституційна дивергенція, коли держави-члени модифікують відповідні норми та принципи з урахуванням власних політичних, соціальних і культурних особливостей.

– запропоновано концептуалізацію «множинності механізмів» протидії дезінформації, які в умовах демократичних інтеграційних об'єднань, зокрема Європейського Союзу, функціонують як взаємодоповнювані елементи єдиної системи. Ці механізми реалізуються через взаємопов'язані безпекові, інституційні, нормативні, комунікаційні та освітні інструменти, що формують динамічну та ціннісно орієнтовану матрицю протидії дезінформації.

– аргументовано, що держава-кандидат, зокрема Україна, яка перебуває на передовій гібридного протистояння, здатна не лише імплементувати європейські підходи, а й впливати на формування політики ЄС у сфері протидії дезінформації. Такий вплив проявляється у формуванні запиту на впорядкування та систематизацію регуляторних механізмів управління інформаційним простором на засадах демократичних принципів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження А. Стьопкіна полягає у можливості їхнього безпосереднього застосування у сфері формування та реалізації державної політики інформаційної безпеки, розвитку стратегічних комунікацій, а також у процесі європейської інтеграції України. Передусім, результати дослідження можуть бути використані органами державної влади України (зокрема, структурами, відповідальними за інформаційну політику, кібербезпеку та стратегічні комунікації) для вдосконалення нормативно-правового забезпечення протидії дезінформації. Запропоновані в роботі підходи до інтеграції європейських механізмів та

інструментів дозволяють адаптувати політику України до стандартів Європейського Союзу, що є особливо актуальним у контексті статусу держави-кандидата.

По-друге, практична цінність дослідження проявляється у можливості використання його результатів для розробки та реалізації стратегій інформаційної стійкості. Зокрема, обґрунтована в роботі багаторівнева модель взаємодії між державними інституціями, громадянським суспільством і цифровими платформами може слугувати основою для створення комплексних програм протидії дезінформації як на національному, так і на регіональному рівнях.

По-третє, результати дослідження мають прикладне значення для розвитку освітньої та просвітницької діяльності. Зокрема, вони можуть бути використані при формуванні навчальних курсів з медіаграмотності, інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій, а також у підготовці фахівців у галузі міжнародних відносин і політичної науки. Висвітлені у роботі підходи до формування когнітивної стійкості суспільства можуть бути інтегровані в освітні програми та тренінги для різних цільових груп.

Окремим напрямом практичного застосування є використання результатів дослідження у діяльності інститутів громадянського суспільства та медіаорганізацій. Запропоновані інструменти верифікації інформації, взаємодії з фактчекінговими мережами та формування інформаційної культури можуть сприяти підвищенню ефективності громадських ініціатив у сфері протидії дезінформації.

Крім того, отримані результати можуть бути використані у міжнародному співробітництві, зокрема у рамках взаємодії України з ЄС, НАТО та іншими міжнародними організаціями у сфері інформаційної безпеки. Вони створюють підґрунтя для гармонізації підходів до протидії інформаційним загрозам і формування спільних механізмів реагування. Важливим є також потенціал застосування результатів дослідження у сфері цифрових технологій, зокрема при розробці інструментів моніторингу інформаційного простору, систем виявлення дезінформаційних кампаній та механізмів управління інформаційними ризиками. Водночас слід зазначити, що практична реалізація окремих рекомендацій потребує подальшої конкретизації та адаптації до інституційних можливостей України, а також врахування динамічності інформаційного середовища.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, а також висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 238 сторінки, з яких 176 – основний текст. Список використаних джерел (українською, англійською, німецькою, французькою, польською, грецькою,

шведською та російською мовами) містить 309 позицій та розміщений на 36 сторінках. Оформлення дисертації відповідає вимогам до такого виду робіт. Аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. У роботі подано посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації. Представлений рукопис дисертації у повній мірі відображають зміст роботи, відповідають спеціальності 052 «Політологія».

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується трьома публікаціями та п'ятьма тезами у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи Кибіч Я. В., слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1. Концептуальна нечіткість категоріального апарату дослідження. У дисертації активно використовується низка ключових понять – «механізми», «інструменти», «політика протидії дезінформації», «стійкість», «інституційна взаємодія», однак їхнє теоретичне розмежування подекуди залишається недостатньо чітким. Зокрема, поняття «механізм» і «інструмент» у роботі часто застосовуються як взаємозамінні, хоча в сучасній політичній науці вони мають різний аналітичний статус: механізм зазвичай відображає структурно-функціональну систему взаємодії елементів, тоді як інструмент — конкретний засіб впливу чи реалізації політики.

Крім того, концепт «стійкості» (resilience), який є одним із базових для дослідження, потребує більш глибокої операціоналізації варто було б визначити його складові (когнітивна, інституційна, цифрова, соціальна стійкість) та запропонувати критерії вимірювання. У цьому контексті доцільним виглядало б формування авторської концептуальної моделі, яка б інтегрувала всі ключові категорії дослідження та відображала їхню ієрархію й взаємозв'язки.

2. Обмеженість критичного аналізу європейської політики протидії дезінформації. Дисертаційна робота демонструє високий рівень систематизації інструментів ЄС у сфері протидії дезінформації, однак її аналітичний фокус переважно зорієнтований на позитивні аспекти функціонування цієї політики. Водночас сучасні дослідження вказують на низку структурних проблем: асиметричність реалізації політики в державах-членах, обмежену ефективність механізмів співрегулювання з цифровими платформами, складність балансування між свободою слова та безпекою, а також політичну фрагментацію всередині ЄС. З огляду на це, доцільним було б посилити критичний вимір дослідження шляхом аналізу обмежень та суперечностей реалізації Digital

Services Act, Code of Practice on Disinformation та інших інструментів; оцінки ефективності реагування ЄС на конкретні інформаційні кампанії; розгляду внутрішніх політичних факторів, які впливають на єдність інформаційної політики ЄС. Такий підхід дозволив би підвищити аналітичну глибину роботи та уникнути нормативної однобічності.

3. Недостатня емпірична верифікація отриманих результатів. Попри комплексний теоретико-методологічний апарат, дисертація має переважно якісно-аналітичний характер. Висновки щодо ефективності європейської політики протидії дезінформації здебільшого ґрунтуються на інтерпретації документів та узагальненні практик, що обмежує можливості їхньої емпіричної перевірки. З метою підвищення наукової обґрунтованості результатів доцільно було б використати кількісні індикатори (наприклад, індекси довіри до інституцій, рівень поширення дезінформації, показники цифрової безпеки); включити кейс-аналіз конкретних дезінформаційних кампаній (зокрема у виборчих процесах або під час кризових ситуацій); застосувати методи контент-аналізу або дискурс-аналізу для виявлення наративів та їхнього впливу. Це дозволило б перейти від описового до більш доказового рівня дослідження.

4. Фрагментарність та нерівномірність порівняльного аналізу. У роботі задекларовано використання порівняльного методу, зокрема для аналізу національних моделей держав-членів ЄС, однак сам порівняльний аналіз подано нерівномірно та без чіткої уніфікованої методики. Розгляд окремих країн (наприклад, держав Балтії, Франції чи Чехії) не завжди здійснюється за однаковими критеріями, що ускладнює формування узагальнених висновків. Доцільно було б структурувати порівняльний аналіз за єдиною аналітичною матрицею, яка включала б інституційні механізми (наявність спеціалізованих органів); нормативно-правову базу; роль цифрових платформ; рівень залучення громадянського суспільства; ефективність реалізації політики. Такий підхід дозволив би підвищити системність дослідження та зробити висновки більш узагальненими й репрезентативними.

5. Недостатня інтеграція глобального та позасвітового контексту. Дослідження логічно зосереджене на Європейському Союзі та Україні, однак майже не враховує досвід інших глобальних акторів, таких як США, НАТО, країни Азійсько-Тихоокеанського регіону. Враховуючи глобальний характер дезінформаційних загроз, така обмеженість знижує потенціал теоретичного узагальнення результатів. Зокрема, доцільним було б порівняти європейський підхід із американською моделлю стратегічних комунікацій; врахувати роль НАТО у формуванні стандартів протидії інформаційним загрозам; проаналізувати досвід країн, які активно

впроваджують цифрові інструменти протидії дезінформації (наприклад, Сінгапур, Південна Корея). Інтеграція такого порівняльного виміру дозволила б підвищити наукову новизну та розширити географію дослідження.

6. Потреба уточнення та поглиблення наукової новизни дослідження.

У дисертації заявлено низку положень наукової новизни, зокрема концепцію «множинності механізмів» та ідею багаторівневої взаємодії ЄС, держав-членів і України. Водночас частина цих положень має характер узагальнення вже існуючих підходів у рамках неоінституціоналізму та теорії європейської інтеграції. З огляду на це, доцільно було б чіткіше виокремити власний авторський внесок у розвиток теорії; продемонструвати, у чому саме запропонована модель відрізняється від наявних концепцій (наприклад, governance approach, multi-level governance, resilience frameworks); конкретизувати практичні результати, які безпосередньо впливають із теоретичних напрацювань. Більш чітка артикуляція новизни дозволила б підвищити теоретичну вагу дослідження та його внесок у політичну науку.

Наведені зауваження мають дискусійний характер і спрямовані на поглиблення теоретичної, методологічної та емпіричної складових дослідження. Вони не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є актуальною, комплексною та виконаною на високому науковому рівні, але окреслюють напрями для її подальшого вдосконалення та розвитку.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Стюпкіна Андрія Олеговича «Механізми та інструменти реалізації європейської політики протидії дезінформації в умовах гібридної війни», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані і достовірні наукові результати. Отримані результати мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення. Дисертаційна робота Стюпкіна Андрія Олеговича відповідає спеціальності 052 «Політологія» і вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за відповідною спеціальністю.

**Доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин,
декан факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки**

А. М. Шуляк

